

ANDON N. MARA

85H-32

M 32

Brumi!
ZJARRTË

TREGIME

891.983-32

M 32

ANDON N. MARA

S

BRUMI I ZJARRTË

(Tregime)

~~51885~~

BUKURIA E SHIETIT

GURORASHT

2617

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHERI»

LETËR QË PËRTEJ DETIT

Sa të hapej udha, — udha e Amerikës — kaq kish hall e Risto Nilos. Pastaj... he! pastaj, nuk do t'ja dinte fare! Hoqi ç'hoqi, vojti ç'vojti, gjashtë vjet, si jo tjetër njeri në botë, por tani sa të merte një letër... Kaq ish puna. Pas letrës, dhe para do t'i vinin dhe çdo gjë do të rregullohej. E dinte ajo ç'burrë kish. Ai mendonte, atij i digjej zemra për shtëpinë, prandaj dhe kish marrë atë rrugë të largët e të shkretë të mërgimit.

E Ristos do të hiqte qafe edhe fajdexhiun, që nuk i ndahej dita-ditës, gjatë gjithë atyre vjetve. Huan ai nuk ja kish dhënë në tym. Ristoja kish një copë shtëpi, prandaj fajdexhiu e kish mendjen të fjetur. Pastaj, priste që, kur të mbaronte lufta, Ristoja të dërgonte dollarë të hekurosur, se në luftë njerëzia fitojnë shumë. Kështu kisha bërë fjalë me të Ristos.

Dhe kjo priste, priste plot shpresa të mëdha, priste me besim. E po, djalli ta merrte, de! Oj! Mjaft i ish lutur njërit e tjetrit, mjaft i ish nxirë jeta e saj dhe e fëmijëve kaq vjet! Tani do ta ngrinte ca kokën edhe ajo, do t'u dilte me sy hapur të tjerëve, do të mblidhte mendjen dhe do të komandonte shtëpinë.

Këto shkonte ndër mend e Ristos, për këto trete-shin larg ata sytë e saj të zez, të cilët, në bebëz, sikur ndriçoheshin nga një shkëndijë e vogël. Atëhere, ajo shikonte me ëmbëlsi dy fëmijët, Ndreqin dhe Pandin, dhe u thoshte:

— E, ju bëftë nëna, do të marrim letër nga babai, do të marrim dhe para, e nëna do t'ju veshë e do t'ju mbathë, do t'ju bëjë si pëllumba...

— Po kur do të marrim letër, moj mëmë, kur?.. — e pyeste atë Pandi, i cili sapo i kish mbushur të gjashtat.

— Do të marrim, do të marrim, bir... Ja, mund të na e sjellë postieri nesër...

...Të hapej udha! Kjo kish qenë ëndrra e vazhdueshme e së Ristos. Kur dëgjonte se puna e Gjermanisë kish marrë erë, ajo gëzohej dhe mendonte se kish afruar dita aq e pritur.

Dhe ja, një ditë bota buçiti se edhe Hitleri, me gjithë Gjermaninë e tij, kish ngrënë kokën. Luftës i kish ardhur fundi.

Nuk mënoi dhe rruga e Amerikës u hap. Letrat mund të vinin. Të vonuara prej dy a tri muajsh, por, sidoqoftë, po vinin.

Të Ristos nuk e mbante vendi. Ajo e kish mendjen te porta. I dukej sikur shpërndarësi do të trokiste nga çasti në çast dhe do t'i thoshte:

— Na, moj e Ristos, letër nga Bostoni, nga Ristoja... Shyqyr që e paske shëndoshë!..

Sa herë hapej porta, sa herë dikush trokiste në të, ajo kujtonte se ish shpërndarësi, prandaj ngrihej me vrrull dhe nxitonte me gjysmë frymë. Herë-herë, edhe kur dëgjonte këmbë në rrugë, asaj i shkonte ndër mend se mund të ish postieri, hapte portën dhe zgjatte kokën jashtë.

Tërë ditën e ditës, hynte e dilte nga dhoma në oborr. Shpërndarësi plak kalonte dhe ajo thërriste:

— E, xha Tilo, më solle ndonjë letër?...

Por, gjer ahëre, xha Tiloja kish tundur gjithnjë kokën duke thënë:

— Jo, jo, nuk kam...

— Kështu i ish përgjegjur atë ditë, kështu të dëshmen e kështu edhe më parë. Po bëheshin pesë a gjashtë muaj.

Të Ristos zuri ta hajë brenga. Si qëndronte puna? Kaq kohë që ishin hapur udhët e të mos merrte ende një letër nga i shoqi! Mos ishin vonuar letrat, vallë? Apo mos kishin humbur? Se, ku dihet, udhë i thonë!

E kthente këtej, e vërtitte andej, nga të gjitha anët. Por nuk ja gjente dot fillin.

Një ditë i erdhi në shtëpi fajdexhiu, zoti Janaq Kani. Ai trokiti në portë, pastaj hyri në oborr dhe bëri drejt shtëpisë. E Ristos e pa nga dritarja e sobës dhe u ngrit e doli te praku i derës.

Janaq Kani, me një shkop në dorë, çak-çuk, me kokën të përkulur mënjanë, bëri nga ajo. Ai ngriti sytë dhe tha:

— Ç'bën, e Ristos?.. Ku je?.

— Ç'të bëj, zoti Janaq! Ja, këtu jam... — iu përgjegj ajo, duke e vështruar me kujdes.

Zoti Janaq dukej i plakur shumë. Ai qe kërrusur, dhe sikur mezi mbahej në këmbë. Në trup kish një pallto të vjetër.

Ç'është e vërteta, ai i kish dhënë së Ristos ca para, dhjetë a njëzet napolona kartë gjithsejt. Po me njëmijë e njëqind bela. Nja dhjetë herë i kish vajtur e Ristos në shtëpi, i kish puthur këmbë e dorë, po ku dëgjonte ai! «E ku janë vaftet për të dhënë borxh tani! Pastaj, se mos kam dhe unë!..», kështu i ish përgjegjur sa e sa herë. Mezi i ish mbushur mendja që t'i jepte ato që i dha. Po dhe ato, vetëm si kish vënë e Ristos gishtin në një të shkruar të gjatë. Kush e di ç'thuhej atje. As e kish marrë vesh mirë, megjithëse zoti Janaq kish llogotitur ca fjalë. Ajo kish futur të hollat në gji dhe kish ikur, duke falendëruar dhe uruar njëqind herë.

...Plaku hyri në dhomë, u ul në një karrigë dhe mbështeti të dy duart mbi shkopin e tij. Pastaj, foli:

— Kam ardhur për borxhin, moj e Ristos. Të kam thënë dhe nja dy herë të tjera...

— E di... — ja bëri tjetra. — Po, siç të kam rrëfyer, nuk kam marrë as haber nga Ristoja e jo para... Jam në merak të madh...

— Por mua më duhen para, moj ti! Kur kisha, nuk t'i kurseva; t'i dhashë me grusht dhe ta preva litarin; tani e dua borxhin, ashtu siç kemi bërë fjalën. I kam të shkruara të gjitha, dhe ti ke vënë gishtin.

— Ashtu është, ashtu...

— Hë, de! Prema litarin ti tashti. Jam në të keq. Qeveria e këtyre m'i mori të gjitha, na më bëri në mall e në gjë!.. — dhe ai hapi pëllëmbën e dorës së djathtë. Pa më kërkon dhe flori. Ku t'i gjej unë?! Pran-daj, më jep ato që më ke, të mbaj shpirtin me bukë.

— Të të jap, po çfarë të të jap, o zoti Janaq! Të thashë...

— Ç'më duhet mua! Unë dua borxhin! Shit plaçkat e shtëpisë dhe kthema!

— E ç'të shes tani! Shikon ç'më ka mbetur?!

E Ristos vështrroi rreth e rrotull dhomës, ku nuk kish veç dy karriga, një tryezë të vjetër e një fletë shkorse prej lëcke të tretur. Ajo vazhdoi:

— Gjërat më të mira që kisha, i shita për kafshatën e gojës. Ç'do të më bënin vetëm ato që më dhe zotrote!

Zoti Janaq u ngrit i zemëruar, përpoqi shkopin në dysheme dhe bërtiti:

— Nuk di unë! Të bësh derman e të më lash borxhin. Ndryshe, do të ankojem! Ndonëse këta janë komunistë, atë që më detyrohesh duhet të ma njohin se e kam të shkruar me senet. Dëgjove? borxhin e dua!

Atij iu ngërdhesh fytyra, dhe, nëpër buzët gjysmë të hapura, iu dukën disa dhëmbë të florinjte.

Pastaj, diç i ra ndër mend, u duk sikur u zbut dhe iu kthye së Ristos:

— A i ke bërë letër tët shoqi?

— I kam bërë...

— E po si, nuk ke marrë përgjigje?

— Di dhe unë?! Më zuri veshi sikur ka ikur nga ai vend...

— Ku ka vajtur?...

— Ku ta di unë?!

Janaq Kani u mendua një copë herë.

— Dëgjo këtu — i tha pastaj gruas.

— Urdhëro...

— T'i bëjmë edhe një letër...

— Po ku t'ja dërgojmë?..

— Në adresën e parë. Nuk dihet...

— Si të them...

— Kështu do ta bëjmë. A ja ke adresën?

— E kam aty në musandër.

Dhe e Ristos mori që andej një zarf të gjatë mbi të cilin ish shënuar adresa e të shoqit në Amerikë. Janaqi, duke marrë zarfin në dorë, tha:

— Po, po, t'i bëjmë një letër...

— Po kush t'ja shkruajë? Unë nuk di...

— Do t'ja shkruaj vetë, ja, tani!

Ai u ul, nxori nga xhepi i brendshëm i zhaketës një fletë letre, një stilograf dhe u vu të shkruajë. Herë-herë, pyeste të Ristos, por në të shumtën e letrës e shkroi vetë. Në fund, e palosi dhe e futi në xhep, duke thënë se do ta hidhte vetë në postë.

Janaq Kani iku. E Ristos mbeti e kredhur në mendime. Mendime dhe brenga! Nuk po merrte vesh ç'po bëhej i shoqi. Nuk po i vinte asnjë para. Fajdexhiu po i kërkonte borxhin dhe ajo për këtë ndjente një turp, një turp të madh!

Ish tretur dhe ish venitur ata gjashtë muaj si jo tjetër herë. Ndonëse nuk ish më shumë se dyzet vjeç, dukej shumë më e madhe. Fytyra i ish holluar e zgjatur, kockat e mollëzave i kishin dalë, faqet i ishin futur, buza i kish zënë një gajtan të murmë, vetëm sytë e saj, që tani dukeshin më të mëdhenj se dikur, ruanin gjallërinë e mëparshme. Megjithatë dobësi të zbetë, tiparet tregonin se ajo fytyrë kish qenë e bukur e plot freski.

Si iku fajdexhiu, së Ristos i lindi një shpresë, sikur do t'i vinte përgjegjja e letrës që i kish shkruar ai. Nuk ish çudi, ndofta do të kishin humbur rrugës letrat që i dërgonte Ristos dhe ai priste të merrte prej

saj... Po kësaj radhe, çdo gjë mund të shkonte mbarë.

Kjo shpresë sikur i dha fuqi së Ristos. Mbi fytyrë iu duk një dritë. Ajo ktheu sytë nga dy djemtë e saj që po rrinin në kënd. Pandin e kish zënë gjumi, të shtrirë në krah. Ndreçi, më i madhi, kish një libër në duar dhe ish dhënë pas leximit të tij.

Së Ristos i gufonte zemra, kur shikonte dy djemtë e saj. Ata po rriteshin dhe ishin të mbarë, të urtë e të dëgjuar. Sa ja donte zemra t'i shikonte të shëndetshëm, të veshur e të mbathur mirë. Në atë çast, tek i dukej se kësaj radhe do t'i vinin letër e para nga i shoqi, gëzimin më të madh e ndjente për fëmijët e saj.

* * *

Me këtë shpresë ajo rrojti edhe dy-tre muaj të tjerë. Hë të vijë letra sot, hë të vijë nesër, por as këtë radhë nuk doli gjë në shesh.

Ditët po kalonin shpejt e shpejt. Dhe bashkë me ditët, me javët, me muajt, filluan të tretën edhe shpresat e së Ristos, filluan ta mbytnin mendimet përsëri. Me psherëtima binte e ngrihej nga shtrati, pa mbyllur sy tërë natën. Mendja i shkonte në njëmijë të liga. Mallëkonte veten, që t'i thahej gjuha e t'i shkurttoheshin ditët, por mendja gjithnjë në një vend i rrihte. As punë i zihej me dorë, as i bënte zemra për gjë tjetër. Bënte ç'bënte, vente tek e Thomos, atje në lagje, e cila kish një çupë mësuese dhe një në Boston, në Amerikë. Me të Thomos, donte sikur të qante hallin, sikur të merrte vesh ndonjë lajm prej saj. E pyes-te atë në i kish ardhur letër, në shkruante gjë e bija për Riston. Por as nga e Thomos nuk nxirrte gjë. Letrat e së bijës ishin të rralla, dhe as e kish zënë ndonjë herë Riston në gojë. Largohej nga e Thomos me shpirt më shumë të lënduar.

Mërgimi! Sa i hidhur që është! Mirë kanë thë-

në: bukë e kripë e në vend tënd. U ndanë gratë nga burrat, u ndanë djemtë nga nënat, u ndanë, po dhe nuk u panë më. I hëngri mërgimi! Prisinin lajmin e tyre, por u erdhi mandata.

Tri mandata të tilla erdhën në lagjen e së Ristos: së Kolë Renxos iu vra djali në luftë me Japoninë, Rufkës i vdiq burri nga veremi, Limes i shtypi të shoqin maqina.

Së Ristos, kur dëgjoi gjithë këto, iu ngjethën mishrat. Bobo! Ç'ish kjo lemeri! Iu bë gjaku ujë. I dukej sikur edhe atë një e keqe e tillë po e priste.

Tani, sa herë trokiste porta, sa herë i thërriste njeri, i ngrinte zemra. Kur shikonte fëmijët e saj, kur përcillte djalin e madh për në shkollë, i vinin lotët në sy, i ngjante sikur ata ishin jetimë.

Një natë, u hodh gjer tek e Thomos. Me gjysmë zëri duke mbërthyer duart mbi gjunjët, i hapi zemrën:

— Po ç'është kjo, moj e Thomos?! Kaq kohë, dhe s'kam marrë asnjë fjalë nga burri! E, si thua ti? Nuk do të jetë mirë; më duket xheç do të ketë!..

— Jo, moj budallaçkë — ja priti tjetra. — Ç'janë këto që thua! Mirë, dhe mirë fare do të jetë, po kushe-di si ngatërrohen letrat...

— S'e di, s'e di, moj e Thomos! Po dëgjo se ç'më ra ndër mend: të më shkruajë Neta një letër, t'ja dërgojmë sat bize në Boston, e ajo të kujdeset e ta shkoqitë punën.

— Pse jo?! Ja, Neta këtu është dhe ta shkruan që tani.

E Thomos i foli së bijës. Ajo nisi të shkruajë. Të bijën e së Thomos, që ish në Boston, e Ristos e njihte mirë, e kish si motër, si të thuash. Donte, pra, t'i shkruante asaj gjerë e gjatë, t'ja shkruante një e nga një të gjitha plagët e zemrës, sikur të çmallëngjehej me një njeri të largët, me një njeri që rronte atje ku ndodhej edhe i shoqi.

I tregoi Netës ç'të shënonte në krye e çfarë në

fund. Filloi që nga dita kur ai kish ikur në Amerikë, se që atëhere nisnin brengat e saj. Shpirti dhe ata që e kishin parë me sy, e dinin ç'kish vuajtur. Dy vjetët e parë, nuk kish marrë asnjë pesësh. Pastaj, ai i kish dërguar nga pesëdhjetë dollarë në mot. Ç'të bënte më parë me ata pesëdhjetë dollarë? Pa, si u mbyllën udhët, gjashtë vjet e ca, prapë gjë prej gjëje nuk i kish ardhur nga Amerika. Deshi s'deshi ish shtrënguar të hynte borxh, të shiste plaçkat e shtëpisë, të rronte si mos më keq, të shikonte fëmijët e saj me rrecka në trup. Kish dashur ta nxirrte djalin e madh nga shkolla e ta futte në ndonjë punë, por ai ish i vogël fare dhe nuk bënte për gjë. E ku tregoheshin e ku mbaroheshin hallet e saj! Por ja, tani që shpresonte të shihte një ditë të bardhë, nuk po dinte ku ish e ç'bëhej i shoqi. E lutte dhe e uronte, pra, që t'i shkruante ku ndodhej, a ish mirë me shëndet, pse nuk kish dërguar letër...

Përgjegjen e çupës të së Thomos ajo e priste si ujët e pakët. Ish e pamundur të mos i shkruante. Pra, çdo gjë do të dilte në dritë...

* * *

Një të hënë, aty nga ora dhjetë e mëngjezit, së Ristos i erdhi në shtëpi e Thomos me një plakë tjetër të lagjes. Dy gratë hynë dhe ndenjën në dhomë. E Ristos u gëzua kur i pa, por dhe u çudit se ç'ish ajo e ardhur në atë orë!

U përshëndoshën me njëra-tjetrën. E Thomos dhe plaka tjetër po e shikonin në sy, herë-herë ulnin kokën e nuk nxirrnin zë. Së Ristos i dukej se ato sikur ishin të ndryshuara në fytyrë. Zuri të vështronte herë një-rën, herë tjetrën. Priste të flisnin ato.

E Thomos e theu akullin:

— A i bëre punët, moj e Ristos?

— O, ç'e do, dhe ti, sikur na mbetën! Unë s'kam